

UOT 17.2
ORCID 0000-0001-6229-2860

BİOETİKANIN NƏZƏRİ-TARİXİ ASPEKTLƏRİNİN GENEZİSİNDƏ DİNİ-ETİK POSTULATLAR

Qəmər xanım CAVADLI*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 4 sentyabr 2019; çapa qəbul edilmişdir: 10 oktyabr 2019; online-da çap edilmişdir: 20 dekabr 2019

Received: 4th September 2019; accepted: 10th October 2019; published online: 20th December 2019

Açar sözlər: bioetika, dini-etik dəyərlər, Hippokrat konsepsiyası, İslam etikası, tibbi-nəbəvi, hifzu-sihhə, müsəlman fiqhi, mədəni-ekoloji şərait

Giriş

Bioetika fəlsəfi fikrin yeni başlanğıc nöqtəsini təşkil edən elm sahəsidir. Onun formalaşması və inkişafı ümumilikdə ənənəvi etikanın və əlahiddə olaraq tibbi etikanın transformasiyası ilə sıx əlaqəlidir. Bioetikaya olan maraq, hər şeydən əvvəl, müasir cəmiyyətlərdə insan hüquqlarına, yeni texnologiyaların və tibbi vasitələrin insanlar üzərində sınaqmasına yönəlmiş qlobal ictimai marağın göstəricisidir ki, bu da özlüyündə ciddi hüquqi və mənəvi tənzimlənmə tələb edən bir sıra problemlər əmələ gətirmişdir. Həmin problemlərin araşdırılması və təsnifatı üçün problemin nəzəri-tarixi aspektlərinin öyrənilməsi vacibliyi yaranmışdır.

Hələ dini baxışların meydana gəlməsindən çox-çox əvvəl qəbilə üzvlərinin özünü qorumasının, həyatlarının maddi və mənəvi tələbatlarını ödəməsinin, ailə-məişət münasibətlərini sahmanlanmasının özünəməxsus qaydaları olmuşdur. Bu üzdən bəşər övladı həyatının bütün sahələrini əhatə edən və özündə bu qaydaları birləşdirən əxlaqi-etik dəyərlərə inanmışdır. Sonradan əsrlər boyu bu əsaslar üzərində bəşəriyyət tarixinin növbəti dövrlərinin əxlaqi-etik normaları formalaşmış, günümüzdə qədər gəlib çatmış, etik bilik və təlimlər halını almışdır. Bu səbəbdən elmlər sistemində etik biliklərin inkişafı və əhəmiyyəti klassik və müasir ədəbiyyatda geniş surətdə araşdırılmışdır.

Bəziləri etikanı əxlaq haqqında elmi fəlsəfənin humanistik dəyər problematikası səviyyəsinə qaldırmış, onu mənəvi münasibətləri öyrənən xüsusi ictimai idrak növü kimi xarakterizə etmişlər. Əxlaqın tarixi inkişafının bir tərəfdən insanların bir-biri ilə ictimai bağlılığı, digər tərəfdən isə onların fərdiliyi və şəxsiyyəti fonologiyası ilə qırılmaz əlaqədə olduğunu söyləyənlər də olmuşdur.

Əksər etiklər isə əxlaq cəmiyyətdə insanın ən güclü fərdi və ictimai qüvvələrindən, dəyərli keyfiyyətlərindən biri kimi qəbul etmişlər. Bu üzdən etikada insanın insana münasibəti tarix boyu əsas predmet sayılmışdır. Alim və filosoflar öz əsərlərində qeyd etmişlər ki, etik biliklərə sahib olmaq və həyatda onlardan bəhrələnmək bəşər tarixinin bu və ya digər dövründə əxlaqın keyfiyyət durumu – etik biliklərin obyektiv aspekti ilə müəyyənləşir.

Tibbi-bioetik nəzəriyyənin tarixi genezisi

Zəngin mədəni irsə malik Şərqdə mənəvi-əxlaqi aspektlər yüzillər boyu müdriklərin, mütəfəkkir filosof və alimlərin, poeziya və nəsr ustalarının düşüncələrində özünə-

* doktorant, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, AMEA Fəlsəfə İnstitutu; Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi
e-mail: haci_xanim1960@yahoo.com

məxsus yanaşma, təhlil formalarını tapmışdır. Buna görə də Şərqi etik təlimlərində xeyir və şər bir növ əxlaqı şüurun normativ kateqoriyasına çevrilmişdir. Lakin burada bir məsələni qeyd etmək yerinə düşər ki, ümumiyyətlə, etika, fəlsəfə, o cümlədən bədii yaradıcılıq tarixində xeyir və şərin izahı birmənalı olmamışdır. Burada materialist, idealist, dini, naturalist və s. görüşlər yer almışdır. Yaxın Şərqi eposlarında, folklor və poeziya nümunələrində dərin əxlaq-mənəvi keyfiyyətlər dönə-dönə tərənnüm edilmiş, böyük insani nəsihətlər verilmiş, özünüaparma və idarə qaydaları göstərilmişdir.

Qədim dünyanın həm arxaik, həm də daha yaxın tarixlərində tibbə dair etik fikirlərdə üç əsas məqamla rastlaşırıq: bunlardan birincisi, həkimin xəstəyə münasibətində ədəb qaydaları; ikincisi, xəstəyə yardımın mənəvi borc olması; üçüncüsü, ictimai səhiyyənin sabitliyi naminə dövlət tərəfindən vətəndaşların sağlamlığına diqqət yetirilməsidir. Bizim eradan 1750 il əvvəl tərtib edilmiş Hammurapi Qanunlarında Şumer dövlətinin həkim və ya təbiblər üçün nəzərdə tutduğu iş müddəti və əmək haqqı haqqında rəqləmətlər vardı. Qərbi tibbi etikaya dair fikirlərinin əsasında isə, təbii ki, Hippokratın Həkim andı (b.e.ə. 460-370 illər) durur. Həkim andının mahiyyəti ondan ibarətdir ki, öz dövrünün mədəniyyətinin göstəricisi olan bu təlimat hüquqi xarakter daşımır, lakin bəzi hallarda özünü qanundan və ya hüquqdan üstün bilən həkim şəxsləri bəlli bir kodeksə riayət etməyə məcbur edir. Antik dövrlərdə qanunlar sadə vətəndaşlara tətbiq edilirdi, həkimlər isə dövlət və din xadimləri kimi əlahiddə kateqoriya sahibi idilər və onlara münasibətdə “toxunulmazlıq statusu” mövcud idi. Məhz bu mənada Hippokratın Həkim andı inqilabi dəyişiklik kimi dəyərləndirilməlidir, çünki o, həkimlərin xəstələrə münasibətini hüquqi olmasa da, professional və etik qanunlar çərçivəsinə yerləşdirə bilmişdir.

Struktur baxımından Hippokratın Həkim andı üç əsas hissədən ibarətdir: a) dövrün tələbinə uyğun olaraq öncə tanrılara (*politeik ilahilərə*) müraciət; b) iki bölmədən ibarət əsas mətn: birincidə – müəlliminə hörmət etmək, müəlliminin övladlarına bilikləri təmənnaşsız öyrətmək və bu sənəti yalnız Andı imzalayanlara öyrətmək haqqında; ikincidə – müalicə qaydaları, həkim məsuliyyəti (məsələn, xəstəyə istəmə belə, zəhər verilməməsi, abort qadağası, xəstəyə və onun yaxınlarına qarşı cinsi təcavüzə meyl etməmək və s.) və həkim sirrinin qorunması; c) nəticə – həkim andına riayət edənlərə dualar şəklində ilahi mükafatın, andı pozanlara isə lənətləmə şəklində cəzanın verilməsini istəmə. Bu tarixi sənəd əsasında təsdiq edə bilirik ki, Həkim andı antik həkimlərin fizioloji və xarizmatik müqəddəs varlıq kimi sakral dumana bürünmüş sənətlərini daha dünyəvi edən bir kodeks olaraq öz dövrünün fəlsəfi və mədəni çevrilişini əks etdirir. Bu interpretasiyanın nəticəsi odur ki, Hippokratın düşüncəsi əsasında bu gün neqativ formada “həkim paternalizmi” adlandırdığımız durumun fəlsəfi-teoloji əsasını tapırıq (12).

Həkim andı hər bir həkimin, tibb işçisinin davranış qaydalarını “Zərəv vurma, mərhəmət göstər!” prinsipləri əsasında tənziqləməyə bir cəhddir. Həkimin *ethosu*, onun xəstəyə şəfqətli münasibətidir və bu münasibətlərdə mənəviyyat bütün qanunlar və şübhələrdən üstündür. Lakin sonrakı dövrlərdə Sokrat, Platon və Aristotelin etik-fəlsəfi fikirlərinin evolyusiyası nəticəsində Hippokrat konsepsiyadakı subyektiv əxlaq kriterilərinin obyektiv həqiqətdən uzaq olduğu barədə müxtəlif mülahizələr yürüdülmüşdür. Buna baxmayaraq, Hippokratın andı bütün klassik mədəniyyət dövrü, o cümlədən Orta əsrlər üçün dəyişməz və kanonik olmaqda davam etmişdir. Hippokrat andının başqa mədəniyyətlərə də təsir göstərdiyini analoji formulların yaranması ilə təsdiq etmək olar: VI əsrdə Suriyada Asəf bin Bərayahu andı, Misirdə Musa Məymunidin (1135-1204) Gündəlik həkim duaları, İranda Məhəmməd Hazinin (1770) Həkim vəzifələri kodeksləri buna misaldır (9, 58).

İslamda bioetika nəzəriyyəsinin təkamülü

İslamşünaslara yaxşı bellidir ki, İslamaqədərki ərəb tayfalarının özünəməxsus əxlaq normaları, mənəvi dəyərləri olmuşdur. O dövrün görkəmli ərəb şairləri – əş-Şanfara, Əmr ibn Gülsüm, Uşru ul-Qays və başqaları xeyirxahlıq, namus, şücaət, vicdan, vətənpərvərlik kimi əxlaqi keyfiyyətləri tərəflənmiş, xəsislik, qorxaqlıq, xainlik və ikiüzlülüğü pislənmişlər. Ərəb cəmiyyətinin ictimai-iqtisadi əsasının dəyişməsi və ilkin feodal münasibətlərinin bərqərar olması sonradan buradakı mənəvi dəyərləri, o cümlədən dini baxışlarla əlaqədar olan əxlaq normalarını da əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirmişdi.

VII əsrdən başlayaraq, Qərbi Ərəbistanın Hicaz əyalətində – Məkkə şəhərində Allah-taala tərəfindən kamil bir din olaraq insanların hidayəti üçün göndərilən, Yaxın və Orta Şərq ölkələrində böyük vüsətlə yayılmağa başlayan İslam dini insan həyatının bütün sahələrində, o cümlədən dünyagörüşündə (dini, hüquqi, siyasi, elmi, əxlaqi və s.) özünəməxsus və əhəmiyyətli dəyişikliklər etməyə başlamışdır. Ərəb xilafəti ərazisində formalaşmağa başlayan və yeni din olan İslam Orta əsr fəlsəfi fikrinin intibahına səbəb olmuş, İslamın təməli sayılan Qurani-Kərim isə nazil olduğu gündən bütün insanları Allahın rəhmət və mərhəməti ilə dolu sonsuz ilahi nemətlərə, əxlaq və etika çərçivəsində bəirlənən hərəkətlərə çağırılmışdır.

İslamda bioetika nəzəriyyəsinin təkamülünü, ilk növbədə, dinimizin əsasları sayılan Qurani-Kərim və Sünnədə insana verilən dəyərin mahiyyəti, daha sonra isə müsəlman tibbinin mərhələləri və inkişafı ilə əlaqələndirmək lazımdır. Tibbi aspektdə İslam dini insanın öz sağlamlığı qayğısına qalmasını ibadətə bir növü kimi qəbul edir. Müsəlman aləmində təbabətin “tibbi-nəbəvi” (Peyğəmbər tibbi) adlanan xüsusi bir bölməsi mövcuddur ki, orada Peyğəmbərimizin (s) sünnəsində tibbin yeri, onun tibbi görüşləri geniş surətdə işıqlandırılır (7, 34). Həzrət Məhəmməd (s) sağlamlıq sahəsi ilə yaxından maraqlanmış, onun bu mövzudakı hədisləri insanlar üçün yol göstəricisi olmuşdur. Eyni zamanda, Allahın qüdrət və əzəmətini, əbədi və əzəli elmini insanlara çatdıran Qurani-Kərimdə bir sıra tibbə dair məlumatların olması da təbiidir. Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, Quranda nücum – astronomiyadan sonra ən çox tibbi biliklərə yer verilmiş, insanın yaranması, təşəkkülü, anatomiya, fiziologiya, patologiya, bədən və ruh xəstəlikləri barədə qiymətli fikirlər ehtiva edilmişdir. Bir sıra alimlərin rəyinə görə, Qurani-Kərimin sağlamlıq barəsində əsas prinsipi müalicə deyil, insanı mühafizə etmək, onun sağlamlığını qorumaq – hifzi-sihhədir. Hifzi-sihhəyə bir sıra gigiyenik təlimatlar, o cümlədən normal qidalanma və zərərli ərzaqlardan qorunma məsləhətləri də daxildir. İnsanın sağlamlığına qarşı bu qədər həssas və ciddi olan bir dini sistem kimi İslam tibbi məsələlərin həm əxlaqi, həm də hüquqi baxımdan düzgün uzlaşdırılmasını daima diqqətdə saxlamışdır.

Müsəlman təbabətinin təşəkkül başlanğıcı Suriya və İran tibbi ilə bağlıdır. Fəth olunan ərazilərdə yerli mədəniyyətlərin özəlliklərinə bələd olmaq və elmi-mədəni yeniliklərdən bəhrələnmək müsəlman sivilizasiyasının təməl prinsipi olmuşdur. Bu kontekstdə yəhudi, xristian və hətta sabii alimlərinin tədqiqatlarından bəhrələnen yeni müsəlman tibbi yaranmış və bu tibbin özəyini *müsəlman əxlaqi* ilə *müsəlman fiqhinin sintezi* təşkil etmişdir.

Müsəlman həkimləri tibbin müxtəlif sahələrində olduqca əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə etmişdilər. O dövrlərdə çox geniş yayılmış infeksiya xəstəliklərin, özəlliklə çiçək və qızılcanın diaqnostikasına aid ilk elmi tədqiqat işi böyük müsəlman filosofu və həkimi Zəkəriyyə Raziyə (865-935) aiddir. Avropada Razes kimi tanınmış bu İran alimi, eyni zamanda kimya elminə dərin bələd idi. Onun “Havi” adlı əsərində yunan, süryani, fars, hind və ərəb təbabətinin ensiklopedik bilgiləri toplanmış, həmçinin müəllifin öz şəxsi təcrübəsinə əsaslanan tədqiqatlar təsnif edilmişdi. Başqa bir İran həkimi Əli ibn Abbas Əxvazi Məcusinin (vəfat tarixi: 1010) “Kamil üs-Sənaa” (bəzi mənbələrdə “Tebbe Maleki”) adlı kitabı beş əsr ərzində Avropa universitetlərində tibb üzrə ən mü-

kəmməl dərslük hesab edilib. Məcusinin kapilyar damarlar sistemi haqqındakı bilikləri tibb tarixində olduqca böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur.

Təbii ki, müsəlman tibbi haqqında danışarkən dahi Əbu Əli ibn Sinanın və onun möhtəşəm “əl-Qanun” kitabının adını çəkməmək olmaz. Bu kitabın özəlliyi ondan ibarətdir ki, təkcə xəstəliklərin müalicəsi haqqında deyil, eyni zamanda, farmakologiya, dietologiya və sanitar-gigiyenik profilaktika haqqında geniş məlumat verir. İbn Sina nəzəri bilikləri təcrübələrlə təsdiq edən, cərrahiyyə və kimyəvi təcrübələr sahəsində bir çox yeniliklərin banisi olan böyük şəxsiyyətlərdən olmuşdur. Tibbin inkişafına Əndəlus həkimləri – İbn Rüşd (1114-1171), İbn əl-Xəttab Əndəlusi (vəfat tarixi 1375), Səmuil ibn Yəhya ibn Abbas əl-Məğribi və başqaları da böyük töhfələr vermişlər. Qeyd etmək istərdik ki, Qafqaz və Azərbaycan ərazisində də öz zəmanələrinin görkəmli həkim və təbibləri sayılan Ömər ibn Abbas, Hüseyn Hadi, Mahmud ibn İlyas, Hübeyş ət-Tiflisi, İsa ər-Raqi, Müzhəbəddin ət-Təbrizi kimi görkəmli şəxsiyyətlər olmuşdur. Naxçıvanda Fəxrəddin Əbu Abdullah Əhməd ibn Ərəbşah ən-Naxçıvani, Əkmələddin ən-Naxçıvani, Məhəmməd Bərgüşadının əsərlərində təbabətə dair bir sıra yeni fikirlər və müalicə üsulları haqqında göstərişlər vardır.

Musəvilik və xristianlıq kimi İslam dini də ölümlər üzərində anatomik əməliyyatlar aparmağı və ya amputasiya etməyi məqbul saymırdı. Lakin insanların sağlamlığı, xəstəliklərin diaqnostikası, cərrahiyyənin inkişafı naminə insan anatomiyasını öyrənmək zərurəti vardı. Buna görə də, qadağalara baxmayaraq anatomik əməliyyatlar aparılırdı və hətta bu sahədə müsəlmanlar Halen və bütün qədim yunan tibbiyyəsindən qat-qat irəlidə idilər. Bu məlumatların səhihliyinə Razinin “Tibbi-Mənsuri”, İbn Sinanın “əl-Qanun” və Əli ibn Abbasın “Kitab əl-Maliki” kitabları dəlalat edə bilər.

Klassik ərəb-müsəlman mədəniyyətində “müsəlman etikası” xüsusi sahə kimi mövcud olmasa da, daha çox elmi analiz xarakteri daşıyan Quran və Sünnə bütövlükdə etik problemlərin daşıyıcısı hesab edilir. Bu səbəbdən, ən müasir bilik sahələrindən biri olmaqla insanları yeni ruhda düşündürən, onlarda həyata və öz əməllərinə yeni baxış formalaşdıran, elmi-fəlsəfi, bioloji və tibbi-praktik yönlü, təbiətə, insanlara və heyvanlara qəddarcasına yanaşma metodlarını lənətləyən və onlara qarşı mübarizə aparan, mərhəmət və xeyirxahlığa çağıran yüksək əxlaqi-mənəvi dəyərləri təbliğ edən bir ideologiya kimi inkişafa başlayan bioetikanı bu kontekstdə araşdırmaq olduqca zəruri bir işdir (13). Çünki bu elm sahəsinin qaldırdığı məsələlər İslamın ilkin təməl mənbələri olan Quranda və Peyğəmbər (s) hədislərinin toplusu olan Sünnədə öz əksini tapmışdır. Fikrimizcə, günümüzdə bioetikanın qaldırdığı məsələlərin (klonlaşdırma, evtanaziya, intihar, abort, süni mayalanma, surroqat analıq, orqan transplantasiyası və s.) Quran, Peyğəmbəri-miz həzrət Məhəmməd (s) və Sünnə nöqtəyi-nəzərindən izahı böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

Bioetikanın meydana gəlməsini şərtləndirən mühüm səbəblərdən biri, həkimlərin peşəkar fəaliyyəti zamanı ortaya çıxan və tez-tez müzakirə mövzusunə çevrilən əxlaqi-mənəvi və ya deontoloji problemlər olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu problemlər çox vaxt geniş ictimaiyyətin diqqətindən yayındırılmış və gizli müzakirə edilmişdir. Bir vaxtlar təbabət insanların şüurunda xəstələrə qarşı yüksək humanist münasibət, qayğı bəsləmək ideyalarını təbliğ edən, eləcə də həyatda bu ideyalara riayət olunmasına çalışsan peşə sahəsi kimi nüfuz və hörmət qazanmışdı. Lakin elmi-təcrübi, maddi və texniki təminat baxımından daim yüksələn, bir çox xəstəliklərə qarşı radikal yollar tapan müasir tibb zaman-zaman öz əvvəlki simasını da qismən itirməyə başlamışdır. Qeyri-adi və gizli tibbi-bioloji tədqiqatlar aparan, kommersiya və biznes məqsədləri güdən bəzi həkimlər öz professional imkanlarından sui-istifadə edərək, xəstələr üzərində, onların razılığı olmadan və iradəsinin əksinə olaraq tibbi təcrübələr aparmaqda maraqlı olmuş, tibbi

etikaya məhəl qoymamışlar. XX əsr tibb tarixində baş vermiş və illər keçəndən sonra acıqlanmış bu kimi faktlar geniş ictimaiyyətin haqlı təşviş və narazılığına səbəb olmaya bilməzdi. Bu faktlar tibbi sahədə əxlaqi prinsiplərin pozulmasından xəbər verir.

Qeyd etməliyik ki, keçən əsrin ortalarından bəri cəmiyyətin həyatında, mədəni və elmi-texniki düşüncə tərzində, nəzəri və əməli nailiyyətlərdə nisbi dirçəliş və tərəqqi bərqərar olmuşdur. Siyasi, iqtisadi, mədəni və mənəvi baxımdan çox mürəkkəb, həm də xeyli ziddiyyətli olan belə bir şəraitdə insan-insan, insan-təbiət, insan-canlı aləm münasibətləri necə olmalıdır, insan hansı mədəni, əxlaqi və hüquqi dəyərlər zəminində yaşamamalıdır, insanların öndər niyyət və məqsədləri nələrə yönəlməlidir kimi suallar fərdi düşüncə tərzini aşaraq milli və ümumbəşəri problem səviyyəsinə qədər yüksəlmişdir. Buna görə də elmi-texniki və tibbi tərəqqinin insan psixologiyasına, onların davranış motivləri, emosional durumu, əməli fəaliyyəti və şüuruna təsiri heç vaxt birmənalı olmamışdır. Bu tərəqqi günümüzdə müasir sivilizasiyanın bir növ rifah mənbəyi olmaqla yanaşı, həm də insan, onun yaşam mühiti, mədəni-ekoloji şəraiti və sağlamlığı üçün təhlükələr də yaratmışdır. Əsas təhlükə isə təbiətin maddi və bioloji strukturunun pozulmasına, insan davranışının gözlənilməz əyintilərinə səbəb olmuşdur.

Həyat təhlükəsizliyinin ciddi problem olması faktı ekoloji hərəkət ideologiyasını da ön plana çıxarmışdır. Təbii fəlakət və xəstəliklərin qurbanları azmış kimi, insanların özlərini və digər canlı varlıqları kütləvi sürətdə məhv etmələri, səhiyyənin təşkili və tibbin inkişafında yaranan problemlər, müxtəlif sənaye sahələrində böyük həcmdə hasil edilən zərərli tullantılar, milyonlarla maşın və digər yanacaq mühərriklərinin havaya püskürdüyü acı tüstü və ziyanlı qaz qarışıqları müasir cəmiyyətin yaşam tərzini, ətraf mühitin ekoloji vəziyyətini xeyli sarsıtmış, ciddi narahatlıq doğurmuş, insanlar qarşısında yeni problemlər yaratmışdır. Bütün bu real amil və şəraitlər elmi təfəkkürün üzərinə də böyük yük qoymuş, onu yeni idraki ümumiləşdirmələrə və elmi sintezlərə məcbur etmişdir. Elə XX əsrin ortalarından başlayaraq, elmlərə çox yaxın olan, onlarla qaynayıb-qarışan və yeni integrativ elmi-prakrik sahələrdən biri olan bioetikanın yaradılması da məhz bu səbəblərə görədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Akseki A.H. Ahlak İlmı ve İslam Ahlakı. Ankara: Nur Yayınları, 1991, 322 s.
2. Paşazadə A. Qafqazda İslam. Bakı: Azər nəşr, 1991, 224 s.
3. əl-Buxari, Məhəmməd bin İsmayil. Peyğəmbərin (s) əxlaqi (tərcümə Ə.Musayev) // B-2009, 512 s.
4. Əbu Nəsr əl-Fərabi ət-Turki. Elmlərin təsnifatı. Bakı: Adiloğlu, 2006, 212 s.
5. İslam əxlaqi (Dərslık). Bakı: İslam Universiteti Zaqatala şöbəsinin nəşri. 2008, №09, 334 s.
6. Gülər Z. Həzrət Peyğəmbər: Cəmiyyət və Ailə. Bakı: İpək yolu, 2010, 136 s.
7. Məmmədəliyev V. Quran və elm. Bakı: Qismət, 2006, 128 s.
8. Биоэтика на рубеже тысячелетий. Материалы 5-го Всемирного Конгресса по биоэтике (Лондон, 2000). Журнал «Медицинское право и этика», 2001, № 2, с. 12-22.
9. Зарринкуб А. Хосейн. Исламская цивилизация. (пер. с фарси), Москва: Андалус, 2004, 237 с.
10. Сгречча Э., Тамбоне В. Биоэтика. Учебник. Пер. с итал. Библиейско-богословский институт св.Апостола Андрея. Москва-2002, 420 с.
11. Точка зрения основных мировых религий на решения, касающиеся окончания жизни в отделении интенсивной терапии. Рекомендации для врачей. 2008, pp.423-430.

İnternet resursları:

12. Мамедов В., Мамедов Р., Мустафаева А. Религиозные учения и морально-правовые критерии биоэтики (www.ihr-az.org)
13. Мухамедова З.М. Исламская биоэтика в историческом аспекте (www.rpam.uzsci.net)
14. Факхер Бен Хаида. Мусульманская мораль, медицина и биотехнологии. Российский Комитет по биоэтике при UNESCO. Проект Образование. (www.bioethics.ru -2009)

Резюме

Гамарханум Джавадлы

***Религиозно-этические постулаты в генезисе
теоретическо-исторических аспектов биоэтики***

Биоэтика является научной областью, предопределяющей новую философскую мысль современности. Формирование и развитие этой научной дисциплины тесно связано с трансформацией традиционной этики в целом и медицинской этики в отдельности. Интерес к биоэтике прежде всего связан особым вниманием общественности к правам человека, испытаниям новых технологий и медицинских средств над людьми, которые в свою очередь породили массу проблем, требующих решения юридической и духовной регуляции. Одной из главных причин происхождения биоэтики ученые считают морально-духовные или деонтологические проблемы, возникающие во время профессиональной деятельности врачей и вызывающие частые разногласия в обществе. В достаточно сложное и конфронтационное политическое, экономическое, культурное время такие сложные взаимоотношения как человек – человек, человек – природа, человек – окружающая среда, человек – культура, мораль, право и т.д. вырываются из контекста индивидуального сознания и поднимаются до национального и общественного уровня самопознания. Упомянутые реальные факторы и условия обусловили возникновение нового обобщенного восприятия и синтеза научных предметов. Биоэтика, как околонучная дисциплина и новая интегрирующая научно-практическая область, именно по этой причине нашло свое утверждение начиная середины XX века. Традиционным методологическим средством для ознакомления с научно-общественно-политической и моральной сущностью биоэтики в современном мире является экскурс в историю возникновения и этапы развития предмета. Невозможно не учитывать влияние различных научных факторов и философских категорий на формирование биоэтики. Некоторые исторические факторы имеют особое значение: например, период эволюции между Клятвой Гиппократов и Нюрнбергским процессом сыграл благоприятную роль для превращения биоэтики в феномен общественной мысли. Тема данного исследования впервые анализируется с философской, религиозной и научной точки зрения, а также закрепляет важность изучения этических категорий Ислама как составная и исключительная часть современной научной биоэтики. В статье рассматривается и детально излагается основы этического отношения к человеческой личности, раскрывается генезис и сущность религиозных ценностей.

Ключевые слова – биоэтика, религиозно-этические ценности, концепция Гиппократов, исламская этика, «медицина Пророка», «охрана здоровья», мусульманский фикх, культурно-экологическое условие

Summary

Gamarkhanum Javadli

***Religious and Ethical Postulates in the Genesis of Theoretical and Historical Aspects of
Bioethics***

Bioethics is a scientific field that predetermines the new philosophical thought of modernity. The formation and development of this scientific discipline is closely connected with the transformation of traditional ethics in general and medical ethics separately. The interest in bioethics is primarily due to the special attention of the public to human rights, the testing of new technologies and medical devices over

people, which, in turn, have created a lot of problems that require solving legal and spiritual regulation. Scientists consider one of the main reasons for the origin of bioethics to be moral and spiritual or deontological problems that arise during the professional activities of doctors and cause frequent disagreements in society. In a rather complicated and confrontational political, economic, and cultural time, such complex relationships as a man - a man, a man - nature, a man - the environment, a man - culture, morality, law, etc. taken out of the context of individual consciousness and rise to the national and social level of self-knowledge. The mentioned real factors and conditions caused the emergence of a new generalized perception and synthesis of scientific subjects. Bioethics, as a pseudoscientific discipline and a new integrating scientific and practical field, precisely for this reason, found its approval from the middle of the twentieth century. A traditional methodological means for acquainting oneself with the scientific, sociopolitical and moral essence of bioethics in the modern world is an excursion into the history of the origin and stages of development of the subject. It is impossible not to take into account the influence of various scientific factors and philosophical categories on the formation of bioethics. Some historical factors are of particular importance: for example, the period of evolution between the Hippocratic Oath and the Nuremberg Process played a favorable role for the transformation of bioethics into a phenomenon of social thought. The topic of this study is analyzed for the first time from a philosophical, religious and scientific point of view, and reinforces the importance of studying the ethical categories of Islam as an integral and exclusive part of modern scientific bioethics. The article discusses and details the basis of the ethical attitude to the human person, reveals the genesis and essence of religious values.

Keywords - *bioethics, religious and ethical values, Hippocrates concept, Islamic ethics, "Prophet medicine", "health protection", Muslim fiqh, cultural and environmental condition*

Şöbə redaktoru f.e.d., prof. Məmmədov Əziz Bəşir oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.